

ВІДГУК

офіційного опонента

про дисертацію Сулейманової Яніни Олегівни

«Аксіологічна семантика паремій з компонентами на позначення

природних стихій: *вода, вогонь, повітря і земля*

(на матеріалі англійської, німецької, української та російської мов)»

(Миколаїв, 2018. – 288 с.; автореферат: Одеса, 2018. – 20 с.), подану до

захисту у спеціалізовану вчену раду К 41.053.05 Державного закладу

«Південноукраїнський національний педагогічний університет

імені К.Д. Ушинського» МОН України на здобуття

наукового ступеня кандидата філологічних наук

зі спеціальності 10.02.15 – загальне мовознавство

Дисертація Яніни Сулейманової «Аксіологічна семантика паремій з компонентами на позначення природних стихій: *вода, вогонь, повітря і земля* (на матеріалі англійської, німецької, української та російської мов)» є серйозним і ґрунтовним дослідженням, що відповідає рівню сучасних наукових знань. Заявлена авторкою проблема не поставала в сучасному мовознавстві предметом та об'єктом окремої розвідки. В дисертації Яніна Олегівна успішно реалізує мету «визначення спільних та національно-специфічних елементів у слов'янській та германській ціннісних картинах світу» (с. 17 дис.; с. 2 автореф.), що дає змогу вважати її роботу солідним внеском у вітчизняну та закордонну лінгвоаксіологію. Ступінь опрацювання завдань (обґрунтувати теоретико-методологічну основу дослідження; визначити зафіксовані в лексикографічних джерелах асоціативно-символічні значення лексем *вогонь, вода, повітря і земля*; виявити способи вираження оцінки у пареміях із компонентами на позначення стихій в англійській, німецькій, українській і російській мовах; з'ясувати спільні та відмінні риси в пареміях чотирьох мов в аксіологічному та структурно-семантичному аспектах; проаналізувати культурно-конотативне значення паремій і визначити зафіксовані в них цінності; виявити спільні та відмінні елементи в германській і слов'янській ціннісних картинах світу (сс. 17-18 дис.;

с. 2 автореф.)) є переконливим і дає змогу кваліфікувати рецензовану працю як таку, що вирізняється науковою новизною та самостійністю.

Репрезентативність досліджуваного корпусу паремій (1670 паремій), широке охоплення теоретичних джерел, комплексне використання методів є підґрунтям для достовірності й об'єктивності одержаних результатів.

Наукова новизна роботи визначується тим, що опонована дисертація є першим комплексним дослідженням аксіологічної семантики паремій із компонентами на позначення чотирьох стихій, що постають репрезентантами ціннісних картин світу двох культур – слов'янської та германської.

Структура роботи може бути повністю схвалена як така, що логічно підпорядковується поставленій меті, композиція розділів відповідає послідовності конкретних завдань, що вирішуються. Дисертація складається з анотації (сс. 2-10), змісту (сс. 11-12), списку скорочень (с. 13), вступу (сс. 14-20), трьох розділів із висновками до кожного з них (сс. 21-206), загальних висновків (сс. 207-209), списків використаних джерел і джерел ілюстративного матеріалу (сс. 210-244), додатків (сс. 245-288).

Вступ до дисертації має традиційну структуру й містить аргументування актуальності обраної теми, окреслення мети, завдань і методів дослідження, його об'єкта й предмета, джерельної бази, з'ясування наукової новизни, теоретичного та практичного значення праці, визначення особистого внеску Яніни Сулейманової.

У першому розділі *«Теоретичні засади дослідження культурної специфіки мовних одиниць»* схарактеризовано взаємозв'язок мови й культури з простеженням особливостей конотації як засобу вираження культурної інформації, мовної та ціннісної картин світу, асоціативно-символічного значення природних елементів у світовій культурі; окреслено мовно-культурну специфіку прислів'їв і приказок як різновидів паремій і визначено їх статус серед суміжних понять; узагальнено конститутивні ознаки оцінної категоризації світу та мовні способи її вираження.

Основну увагу в цьому розділі присвячено потрактуванню базових понять дисертації (цінність, оцінка, оцінність, оцінна категоризація, експресивність, емоційність, культурна та лексична конотації тощо) з опертям на специфіку паремій і з наголошенням власної позиції Яніни Олегівни. Як типологічні авторка кваліфікує такі ознаки прислів'їв і приказок: двобічний характер, логічна завершеність, усталеність і відтворюваність у мовленні, здатність до узагальнення, співвіднесеність із актом мовлення, системність. Беззаперечним здобутком роботи вважаємо опрацювання класифікації цінностей. Цілком мотивовано Яніна Сулейманова визначає функційне призначення цінностей: встановлення сенсу буття (конститутивна функція), визначення моделей суспільно прийнятої поведінки (орієнтаційна функція) та регулювання суспільних відносин за допомогою створення норм і вимог (нормативна функція).

Не викликає заперечення обґрунтована методика студіювання аксіологічної семантики паремій у рамках лінгвокультурного підходу.

Другий розділ *«Цінності слов'янської та германської культур в пареміях з компонентами на позначення природних стихій»* презентує вичерпний аналіз аксіологічної семантики паремій із компонентами *вогонь, вода, повітря* і *земля* в українській, російській, англійській і німецькій мовах із опертям на авторську класифікацію цінностей, яка опрацьована з урахуванням функційного критерію та принципу відповідності потребам людини та передбачає виділення двох типів цінностей – орієнтаційно-нормативного (компетентнісні та соціалізаційні цінності) та смисложиттєвого (вітальні та природні цінності). Наголосимо на репрезентативності ілюстративного матеріалу, що послідовно відображає авторські міркування розділу.

У третьому розділі *«Оцінність та структурно-семантичні особливості паремій у слов'янській та германській картинах світу»* докладно описано способи вираження оцінки в пареміях із компонентами *вогонь, вода, повітря* та *земля* з послідовним виокремленням експліцитних

(компаративні / некомпаративні конструкції, негація, меліоративні та пейоративні кваліфікатори, прогнозування, рекомендація та застереження) й імпліцитних (культурна конотація) способів вираження оцінки. Виявлено спільні та самобутні риси в аксіологічному й образному планах паремій.

Висновки є достатньо аргументованими, висвітлюють основні положення роботи і мають важливий теоретичний і прикладний характер для сучасного мовознавства.

Перспективу студіювання авторка вбачає в подальшому аналізі аксіологічної семантики паремій з іншими компонентами та/або в інших мовах і зіставленні їх з рисами національного менталітету, що дасть змогу встановити ступінь наближеності мовної спільноти до сформованого у колективній свідомості ідеалу і становитиме важливий внесок в опрацювання теоретико-методологічного апарату лінгвоаксіології. Погоджуємося з Яніною Олегівною, що доцільним також буде аналіз аксіологічної семантики паремій у комунікативному аспекті.

Списки використаних джерел (361 позиція) і *джерел ілюстративного матеріалу* (24 позиції) зайвий раз засвідчують солідне теоретико-прикладне підґрунтя рецензованого дослідження.

Вагомим здобутком дисертації вважаємо *Додатки*, що системно репрезентують аксіологічну семантику українських (Додаток Б), російських (Додаток В), англійських (Додаток Г) і німецьких (Додаток Д) паремій із компонентами на позначення природних стихій.

Позитивно оцінюючи обґрунтованість наукових положень дисертації, ступінь її достовірності та новизни, вважаємо за доцільне висловити автору декілька зауважень і побажань:

1. Не зовсім вдалою видається інтерпретація терміна *ціннісна картина світу* (пор.: «Елементом картини світу є ціннісна картина світу, у якій закріплюються значущі для суспільства уявлення про об'єкти і феномени дійсності» (с. 42 дис.)), оскільки вона не відображає диференційних ознак. Так, складниками концептуальної картини світу також можуть поставати 'значущі

для суспільства уявлення про об'єкти і феномени дійсності' – концепти *гроші* (Н. Агаркова, І. Майоренко, Л. Науменко), *здоров'я* (Л. Тимошенко), *краса* (Н. Летуновська, І. Окунева), *любов* (Е. Мінаєва), *правда* (М. Мамич), *родина* (З. Біктагірова, Г. Гуняшова, О. Мостова, Т. Сорока) тощо. Вважаємо також не коректним оперувати термінами *пареміологічна картина світу* (пп. 2.1. Аксіологічний простір української пареміологічної картини світу; 2.2. Цінності російської пареміологічної картини світу) та *паремійна картина світу* (п. 3.2. Спільні риси та розбіжності в аксіологічному та образному планах паремійної картини світу), краще говорити про рівні ціннісної картини світу (також національно-мовної картини світу) – лексичний, граматичний, фраземний, паремійний тощо.

2. Під час аналізу *оцінки* наголошено лише на маркерах схвалення й осуду («У межах дослідження пропонується розрізнити два феномени і визнати оцінку – судженням (тобто ментальною діяльністю, актом схвалення або осуду)» (сс. 88-89 дис.); «Крім того, оцінка може містити як акт схвалення, так і акт осуду» (с. 89 дис.)). Закцентуємо увагу на тому, що аксіологічний простір аналізованих премій може також виявлятися в діапазонах «задовольняти – не задовольняти», «цінний – нецінний», «цікавити – не цікавити», «стверджувати – заперечувати», «відповідати нормі – не відповідати нормі» тощо.

3. На нашу думку, цінності в *ціннісній картині світу* мають релятивний характер, виявлюваний через зв'язок із нецінністю, тобто розкриття змісту цінності, її структурної організації залежить від опозитивної одиниці: поняття «добре» і «погано» імплікують наявність одне одного і формують навколо себе семантичний простір, репрезентований у рецензованому дослідженні пареміями. Іноді здобувач апелює до аксіологічних опозицій (пор.: вродливий – невродливий (с. 92 дис.); справедливий – несправедливий (сс. 93-94; 144-145; 166-167 дис.); мир – війна (с. 102 дис.), добро – зло (сс. 121, 142 дис.), родина – відсутність родини (с. 128 дис.), правда – неправда (с. 144 дис.), рівність – нерівність (сс. 146-147; 171 дис.), щедрість – жадібність (сс. 153;

177-178 дис.), працьовитість – ледачість (сс. 168-170 дис.) тощо), проте системно не простежує корелятивних зв'язків цінності та нецінності (одиниць з позитивною та негативною оцінками). Такий вектор постає значущим у рамках опонованої розвідки з огляду на загальновідому тезу про пейоративний характер фразеологічної (в широкому розумінні) оцінки.

4. Аналіз аксіологічної семантики паремій у рамках лінгвокультурного підходу, заявленого авторкою (с. 18 дис., с. 3 автореф.), вимагає відновлення екстралінгвістичної ситуації шляхом звернення до етимологічних, міфологічних, культурознавчих, етнолінгвістичних та інших видань, що здебільшого витримано в роботі. Проте дисертант не зазначає конкретного джерела певної фонові інформації (пор.: *в сімох водах руки миє* («Слід зазначити, що в українській обрядовій культурі миття рук супроводжувало підготовку до весілля. Зокрема, перед випіканням короваю, коровайниця ретельно мила руки. Крім того, усі господині та присутні в хаті після замішування короваю мили руки та обличчя у діжці, після чого виходили на подвір'я та знову мили руки, а воду виливали під фруктове дерево, найчастіше вишню» (с. 97 дис.)) і далі).

5. Зауважимо також, що для унаочнення прикладних результатів дисертації автор не використовує таблиці та діаграми, а також послуговується (здебільшого в третьому розділі) описовими конструкціями на кшталт «некомпаративні конструкції характеризуються меншою вживаністю» (с. 190 дис.), «найбільш чисельну групу складає низка прислів'їв з негативними синтаксичними моделями» (с. 190 дис.; на нашу думку, більш коректно оперувати терміном заперечні (пор. стверджувальні) конструкції (див. праці І. Вихованця, А. Загнітка)) тощо.

Утім зазначені міркування мають дорадчий характер і не знижують значення рецензованої праці.

Дисертація належним чином апробована. Основні положення виголошено в доповідях на 4 міжнародних і 1 всеукраїнській наукових конференціях. Результати роботи відбито в 9 наукових статтях: із них

3 опубліковано у фахових виданнях України, 2 – у зарубіжних виданнях, що входять до міжнародних наукометричних баз даних, 4 – у збірниках матеріалів конференцій.

Автореферат відображає всі основні положення дисертації й за формою та змістом повністю відповідає вимогам МОН України. Основні ідеї авторських статей повноцінно використані у рецензованій дисертації.

З огляду на все вищезазначене, можемо констатувати, що дисертація Яніни Олегівни Сулейманової «Аксіологічна семантика паремій з компонентами на позначення природних стихій: вода, вогонь, повітря і земля (на матеріалі англійської, німецької, української та російської мов)» є самостійним, концептуально завершеним дослідженням, в якому отримано нові науково обґрунтовані результати. Дисертація повністю відповідає вимогам «Порядку присудження наукових ступенів та вченого звання старшого наукового співробітника», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України №567 від 24.07.2013 р. (зі змінами, внесеними згідно з постановами Кабінету Міністрів України №656 від 19.08.2015 р., №1159 від 30.12.2015 р.), а її авторка заслуговує на присудження наукового ступеня кандидата філологічних наук зі спеціальності 10.02.15 – загальне мовознавство.

04 жовтня 2018 р.

Офіційний опонент –
доктор філологічних наук, доцент,
професор кафедри загального та
прикладного мовознавства і
слов'янської філології
Донецького національного
університету імені Василя Стуса

Ж.В. Краснобаєва-Чорна